

ضرورت توسعه کشت گیاه داروئی کبر (کاپاریس) در کشور

صمد مبصر^۱، زهرا رادمنش^{۲*}

^۱ عضو هیئت علمی موسسه تحقیقات ثبت و گواهی بذر و نهال

^۲ کارشناس ارشد موسسه تحقیقات ثبت و گواهی بذر و نهال

چکیده

کبر با نام علمی *Capparis spinosa L.* گیاهی بوته ای، یک پایه و چندساله است که در اقلیم های گرم و خشک رشد می کند. این گیاه نه تنها به کمبود آب و حرارت بالا مقاومت قابل ملاحظه ای نشان می دهد، بلکه مقاوم به سرما نیز می باشد و می تواند تا دمای منفی ۱۵ درجه سانتی گراد نیز به حیات خود ادامه دهد. کبر در اکثر مناطق ایران به استثناء استان های حاشیه دریای خزر و در خاک های دارای pH قلیایی یافت می شود. گیاه کبر دارای استفاده غذایی و دارویی گسترده ای است و از این نظر اهمیت اقتصادی قابل ملاحظه ای دارد و تکثیر آن از طریق تولید نهال صورت می گیرد. گیاه کبر گونه ای بومی، دائمی، خزان کننده و خاردار با ریشه های عمیق و ساقه های آویزان و غیر منظم است که با محیط های گرم، خشک و نامساعد سازگاری دارد. این گیاه به عنوان یک گیاه مهم دارویی مطرح بوده و جوانه های گل، برگ های تازه، ریشه و میوه کبر برای مصارف غذایی و دارویی مصرف می شوند. در این مقاله به بررسی پتانسیل های توسعه کشت گیاه دارویی کبر در کشور با اهداف بیابان زدایی و کنترل ریز گرد و همچنین محرومیت زدایی و ایجاد درآمد ثابت پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: بیابانزدایی، کبر، گیاهان دارویی، محرومیت زدایی

* ایمیل نویسنده مسئول: za_rad@yahoo.com

۱. مقدمه

ایران از نظر تنوع گیاهی، به خصوص گیاهان دارویی جایگاه منحصر به فردی دارد. براساس پژوهش های انجام گرفته حدود ۸۰۰۰ گونه گیاهی در کشور شناسایی شده است که از این تعداد بیش از ۲۴۰۰ گونه دارای خواص دارویی عطری، ادویه ای، آرایشی و بهداشتی هستند، لذا ظرفیت و توانایی ویژه ای در گیاهان دارویی وجود دارد که میتوان از این پتانسیل به خوبی بهره برد و با برنامه ریزی علمی و عملی علاوه بر حفظ، احیاء، توسعه و اصلاح آنان، به بهره برداری اصولی و پایدار از این منابع پرداخت. براساس سند ملی گیاهان دارویی و طب سنتی کشور، ایران دارای ۱۱ اقلیم از ۱۳ اقلیم شناخته شده جهان است و تعداد گونه های گیاهی ایران ۸۰۰۰ گونه و از نظر تنوع دو برابر اروپاست. در این سند ملی آمده است که حجم تجارت جهانی گیاهان دارویی در جهان در سال ۲۰۱۰ بالغ بر ۱۰۰ میلیارد دلار بوده که پیش بینی می شود گردش مالی متمرکز بر گیاهان دارویی و داروهای گیاهی در سال ۲۰۵۰ به ۵۰۰۰ میلیارد دلار برسد (بهراری و همکاران، ۱۳۹۶). گیاه دارویی کبر (کاپاریس) با نام علمی *Capparis spinosa* L. گیاهی بوته ای و چند ساله از خانواده Capparidaceae می باشد. کاپاریس اسپینوزا در ایران با نام های کبر (Kabar)، کور (Kavar)، کورز (Kavarz)، خیارشنگ، مارگیر، علف مار، لگجی، لیجین و داغ قارپوزی خوانده می شود (زرگری، ۱۳۶۵). گیاه کبر گونه ای بومی، دائمی، خزان کننده و خاردار با ریشه های عمیق و ساقه های آویزان و غیر منظم است که با محیط های گرم، خشک و نامساعد سازگاری دارد (رمضانی و همکاران، ۱۳۸۷). این گیاه به عنوان یک گیاه مهم دارویی مطرح بوده و جوانه های گل، برگ های تازه، ریشه و میوه کبر برای مصارف غذایی و دارویی مصرف می شوند. کبر گیاهی سازگار با خاک های فقیر بوده و قادر است در مکان هایی با محدودیت آب و مواد غذایی رشد کند. ارتفاع گیاه کبر در شرایط مناسب به یک متر هم می رسد و با قابلیت رشد در صخره ها و خاک های فقیر، داشتن ریشه ای با عمق بیش از سه متر و انشعابات فراوان اندام هوایی به صورت خوابیده روی زمین، مساحتی بیش از ۱۰ متر را پوشش می دهد و نقش بسزایی برای کنترل رواناب و کاهش فرسایش خاک دارد (ابراهیمی مقدم، ۱۳۹۰). اهمیت توسعه کشت گیاه کبر از چند جنبه حائز اهمیت است. الف: بیابان زدایی: توسعه گیاهان دارویی تیری ۲ نشان است که هم با تقویت پوشش گیاهی موجب بیابانزدایی می شود و هم موجب ایجاد درآمد و بهبود معیشت روستاییان حاشیه بیابان می شود. گیاه کبر (کاپاریس) گیاهی دائمی (با عمر بیش از ۵۰ سال) و خزان کننده و خشکی زی است. این گیاه در شرایط سخت و خشن مناطق خشک و نیمه خشک رشد کرده و باردهی دارد. کبر تابستان های بیش از ۵۰ درجه سانتیگراد و سرمای منفی ۱۵ درجه سانتیگراد را به خوبی تحمل می کند، و به مناطق خشک با بارندگی کمتر از ۱۵۰ میلی متر در سال به خوبی خو گرفته است (ملکی زاده تفتی و همکاران، ۱۳۹۱). کبر اسیدیته خاک بین ۶/۱ تا ۸/۵ را می تواند تحمل کند و در برخی نقاط ایران به ویژه در استان های جنوبی و غربی در خاک های با pH قلیایی یافت می شود. این گیاه به تنش شوری نیز مقاوم است (میزان شوری را تا حدود ۱۵ میکرو زیمنس بر متر تحمل می کند) (اربابیان و همکاران، ۱۳۸۹). ب: کنترل فرسایش آبی و بادی خاک و ممانعت از تولید ریزگرد؛ گیاه دارویی کبر با داشتن ریشه های عمیق و گسترده و نیز قابلیت رشد بسیار بالا در خاک های ماسه ای و ایجاد ارتفاعی بیش از ارتفاع ماسه هایی که توسط باد آورده می شود، باعث کاهش سرعت

باد در نزدیکی سطح زمین شده و مانع از برخورد مستقیم باد با سطح بدون پوشش خاک می‌گردد (فخری و همکاران، ۱۳۸۷). ج: یکی دیگر از ویژگی‌های بارز این گیاه که باعث می‌شود به تولید بیشتر و توسعه کشت آن توجه شود، جنبه اقتصادی و تجاری محصولات آن است. محصول تجاری گیاه کبر، غنچه کاپاریس یا caper است که به آن خاویار گیاهی نیز می‌گویند. علاوه بر غنچه، میوه، گل و شاخ و برگ جوان گیاه نیز برداشت و پس از فرآوری اولیه به بازار عرضه می‌شوند. د: پتانسیل مهم دیگر کاپاریس برای کشور، قابلیت محرومیت زدایی، اشتغال زایی و ارزآوری این گیاه است در حال حاضر خالی شدن روستاها از سکنه به یکی از مهم‌ترین دغدغه‌ها تبدیل شده است، چرا که بر اساس آمارها بیش از ۳۰ هزار روستا در کشور به دلیل خشکسالی و کمبود آب خالی از سکنه شده است. این در حالی است که با توسعه کشت گیاه کبر در مناطق کم‌برخوردار، می‌توان ضمن ایجاد اشتغال و درآمد ثابت برای روستاییان، موجب مهاجرت معکوس از شهرها به روستاها نیز گردید.

۲. مواد و روشها

مطالعه حاضر از طریق جمع‌آوری اطلاعات از منابع مختلف کتابخانه‌ای از قبیل کتب مرتبط، مجلات، مقالات و جستجو در پایگاه‌های معتبر علمی و سایر منابع معتبر فارسی و انگلیسی صورت پذیرفته است.

۳. نتایج

در مناطق خشک، تبخیر و تعرق بیشتر از نزولات جوی است. به بیان دیگر از دیدگاه هیدرولوژیکی در این محیط‌ها بیلان آبی منفی است چرا که به واسطه درجه حرارت بالا و خشکی هوا، تبخیر و تعرق از سطح خاک و گیاه از بارندگی فزونی می‌گیرد. به دلیل کمی بارندگی، این مناطق دارای پوشش گیاهی فقیر و پراکنده است. نوسانهای اقلیمی با کاهش میزان بارندگی و رطوبت و افزایش تبخیر و تعرق، وزش بادهای گرم سوزان و میزان خشکی به ویژه با افزایش دما در تابستان، موجب مهیا شدن شرایط جهت گسترش بیابان زایی در مناطق خشک و نیمه خشک است. پدیده بیابانزایی در کشور رو به گسترش است و وجود ریزگردها در اکثر شهرها و استان‌های کشور نشان از بحرانی شدن این پدیده طبیعی دارد. در شرایط گرم و خشک ایران، خشکی و محدودیت بارش جزء لاینفک ویژگی‌های جغرافیایی طبیعی کشور است. درک و شناخت دقیق، بهنگام و مستمر فرایندهای موجد خشکسالی، سازش با فرایندهای طبیعی پدیدآورنده خشکسالی و کنترل و مدیریت آن و پیشگیری و مهار فرایندهای انسان ساز خشکسالی از راهکارهای مؤثر در کاهش آثار پدیده خشکسالی در کشور است. برای ایجاد پوشش گیاهی و فضای سبز در مناطق بیابانی، انتخاب گونه‌های مناسبی که بتوانند عوامل اقلیمی و شرایط خاک مناطق مختلف خشک و نیمه خشک را به خوبی تحمل کنند، در اولویت برنامه ریزی قرار دارد. این گونه‌ها علاوه بر ایجاد پوشش و تراکم گیاهی مناسب باید بتوانند در برابر چرا مقاومت کنند و از عهده حفاظت آب و خاک در مناطق حساس به فرسایش نیز برآیند. توجه به گیاهان بومی در عرصه‌های منابع طبیعی ایران به ویژه مناطق بیابانی از جنبه تولید و اقتصادی (محصول، مواد مؤثره دارویی و صنعتی) نکته مهمی است. به کارگیری گونه‌های وارداتی در تأمین اهداف ذکر شده بی‌تأثیر نیست، ولی استفاده از گونه‌های مناسب و سازگار بومی دارای مزایای متعددی است؛ زیرا گونه‌های بومی، آدافیک هر منطقه با تأثیرگذاری بلندمدت عوامل اقلیماتیک گسترش یافته‌اند و در مقابل نوسانات دمای محیط، و

بیوتیک خشکی، شوری، آفات، بیماریها، رقابت با دیگر گونه های وجود در عرصه و سایر موارد بردبار شده اند (قربانیان، ۱۳۹۸). کشور ما با میانگین بارش کمتر از ۲۴۰ میلیمتر سرزمینی خشک است. بر اساس پژوهش های انجام شده حدود ۸۰۰۰ گونه گیاهی در کشور شناسایی شده است که از این تعداد بیش از ۲۴۰۰ گونه دارای خواص دارویی عطری، ادویه ای، آرایشی و بهداشتی هستند (کشفی بناب، ۱۳۸۸). یکی از ۲۴۰۰ گونه گیاهی که دارای خواص دارویی ویژه ای می باشد، گیاه کبر (کاپاریس) است. کاپاریس بوته ای طویل العمر و خزنده با شاخه هایی منشعب و خاردار با نام علمی *Capparis spinosa* L. و نام تجاری Caper می باشد. تیره کاپاریداسه تیره بزرگی از گیاهان گلدار، نهاندانه، دو لپه و جدا گلبرگ است. برگهای آن ساده، متقابل، بیضوی به رنگ سبز روشن با دو زائده خار مانند در محل اتصال دمبرگ به ساقه است. گل های آن درشت، سفید مایل به گلی و میوه آن خورجینی، بیضوی، گوشتدار به رنگ سبز روشن است که به تدریج مایل به قرمز میشود (اربابیان و همکاران، ۱۳۸۹). قسمت با ارزش گیاه که جنبه تجاری دارد جوانه های گل (غنچه ها)، میوه های نارس و شاخساره های جوان با برگ های کوچک می باشند که برای تهیه ترشی و شور مصرف می شوند (ابراهیمی مقدم، ۱۳۹۰). همچنین گیاه کبر با دارا بودن ترکیباتی نظیر فلاونوئید، پکتین و گلیکوزید جایگاه ویژه ای در طب سنتی دارد (ملکی زاده تفتی و همکاران، ۱۳۹۰).

گیاه کبر بومی مناطق گرمسیری مدیترانه ای، غرب و مرکز آسیا است. زیستگاه های عمده آن در کشورهای جنوب اروپا (اسپانیا، ایتالیا، یونان و ترکیه)، آفریقای شمالی و خاورمیانه گزارش شده است. در ایران در دامنه های البرز، آذربایجان غربی و شرقی، اردبیل، کرمانشاه، فارس، یزد، کرمان، خراسان، ایلام، خوزستان، البرز، تهران، هرمزگان، بوشهر، شمال گلستان، سمنان، مرکزی و سیستان و بلوچستان مشاهده شده است. این گیاه به حالت وحشی بیشتر در اماکن متروک، کنار دیوارهای قدیمی و دامنه کوهستان های کم ارتفاع یافت می شود. کبر تابستان های بیش از ۴۰ درجه سانتیگراد و سرمای منفی ۱۵ درجه سانتیگراد را به خوبی تحمل می کند، و به مناطق خشک با بارندگی کمتر از ۱۵۰ میلی متر در سال به خوبی خو گرفته است. بذرهای این گیاه در اواخر تابستان بالغ می شوند و در اوایل بهار، زمانی که درجه حرارت به بالاتر از ۲۳ درجه سانتیگراد می رسد جوانه می زند. کبر به خاک های گچی و کمی رسی با زهکشی خوب سازگار است. گیاه کبر اسیدیته خاک بین ۶/۱ تا ۸/۵ را می تواند تحمل کند و در برخی نقاط ایران به ویژه در استان های جنوبی و غربی در خاک های با pH قلیایی یافت می شود. این گیاه به تنش شوری متحمل است. ارتفاع گیاه کبر در شرایط مناسب به یک متر می رسد و با قابلیت رشد در صخره ها و خاک های فقیر، داشتن ریشه هایی با عمق بیش از سه متر و انشعابات فراوان اندام هوایی که به صورت خوابیده روی زمین مساحتی بیش از ۱۰ متر مربع را پوشش می دهد، نقش به سزایی در کاهش فرسایش در نواحی خشک و بیابانی را دارد. این گیاه مزایای زیست محیطی بسیاری مانند حفاظت از خاک و آب، کنترل بیابان زایی و احیای زمین دارد. مطالعات بیولوژیکی نشان دهنده خاصیت آنتی باکتریال، آنتی اکسیدان، ضد التهاب و تعدیل کننده سیستم ایمنی و ضد ویروسی این گیاه می باشد (موافقی و همکاران، ۱۳۹۱). مطالعات فتوشیمیایی بر روی کاپاریس اسپینوزا نشان داده که این گونه حاوی آلکالوئیدها، لیپیدها، فلاونوئیدها و گلیکوزینولاتها می باشد، سایر مواد موثره ای که در این گیاه شناسایی شده می توان به اسپرمیدین، روتین، کوئرستین، کیمپفرول، استیگمسترول، کمپسترول و توکوفرول ها و کارتنوئیدها اشاره کرد. کوئرستین و روتین

مهم‌ترین ترکیب فنی در این گیاه می‌باشند (Aliyazicioglu et al., 2013). علاوه بر این، کبر منبع غنی از مواد معدنی از جمله پتاسیم، کلسیم، منیزیم، گوگرد و سلنیوم می‌باشد که نقش این مواد در حیات انسان مهم است، به ویژه سلنیوم که اثر مهمی روی سیستم دفاعی بدن دارد و باعث افزایش تولید هورمون تیروئید می‌شود. بذرها دارای مقادیر زیادی پروتئین، روغن و فیبر هستند و ارزش بالقوه‌ای به عنوان غذا دارد. با توجه به مصارف غذایی و دارویی گیاه کبر و با توجه به ترکیبات ارزشمند در این گیاه و قیمت بالای آن، از بذرها و میوه‌های نارس آن به عنوان خاویار گیاهی یاد می‌شود (Tzi-Bun et al., 2013). کبر در مناطق مدیترانه‌ای دارای اهمیت اقتصادی ویژه‌ای است و تولید آن در سه دهه اخیر در ایتالیا، اسپانیا، مراکش، استرالیا، آرژانتین و هندوستان به عنوان یک محصول تجاری انجام می‌شود. همچنین این گیاه در سال‌های اخیر در ترکیه به طور گسترده کشت شده است به صورتی که صادرات این کشور سالانه بیش از ۱۰ هزار تن محصول بوده است. امریکا سالانه میلیون‌ها دلار کبر از کشورهای مراکش، اسپانیا و ایتالیا وارد کرده و به عنوان چاشنی در سالادها و یا سس‌ها استفاده می‌کند.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

توسعه کشت گیاه کبر با ۳ هدف زیر توصیه می‌گردد:

۱- بیابان‌زدایی و کنترل تولید ریزگرد در مناطق خشک و نیمه خشک فرسایش بادی عامل اصلی فرسایش خاک است و آثار نامطلوب آن را میتوان به صورت طوفان‌های شن و پدیده ریزگردها ملاحظه نمود. بادهای شدید و خشک همواره با درجه حرارت بالا (بادهای گرم و خشک)، فرسایش را به ویژه در تابستان‌های گرم و خشک استان‌های جنوبی کشور مانند خوزستان و بوشهر تشدید می‌کند. ایجاد پوشش گیاهی مناسب مانند کبر به دلیل عدم نیاز به آبیاری در طول دوره حیات گیاه، داشتن ریشه‌های عمیق و گسترده و نیز قابلیت رشد بسیار بالا در خاک‌های ماسه‌ای و ایجاد پوشش گیاهی حدود ۱۰ متر مربع روی سطح خاک گزینه ایده آل جهت کشت در مناطق هدف است. گیاه کبر با ایجاد ارتفاعی بیش از ارتفاع ماسه‌هایی که توسط باد آورده می‌شود، باعث کاهش سرعت باد در نزدیکی سطح زمین شده و مانع از برخورد مستقیم باد با سطح بدون پوشش خاک می‌گردد. همچنین این گیاه با ایجاد ناهمواری سرعت باد را در نزدیکی سطح خاک کاهش می‌دهد و بدینوسیله خاک را در مقابل غالب فرآیندهای فرسایش بادی محفوظ می‌دارد. پوشش گیاهی مناسب با ایجاد سایه، تغییرات دما را در نزدیکی سطح خاک کاهش داده و تبخیر سطحی را کم می‌کند و رطوبت خاک را جهت مقاومت در مقابل فرسایش بادی افزایش می‌دهد و همچنین مانع حرکت ذرات منتقله به وسیله باد شده و این ذرات را روی سطح خود نگه می‌دارد. یکی از بهترین، ارزاترین و موثرترین روش‌ها برای جلوگیری از کاهش اثرات فرسایش بادی خاک در مناطق گرم و خشک پوشانیدن سطح زمین به وسیله گیاهان پوششی به ویژه گیاهی مانند کبر است که طبیعت، خود برای این مناطق این گونه را برگزیده است و با شرایط خاک و اقلیم منطقه سازگاری داشته و در کنترل تأثیرات باد موثر می‌باشد. این گیاه علاوه بر محدود نمودن حرکت خاک، شرایط فیزیکی بهتری را برای خاک ایجاد کرده و مواد آلی خاک را افزایش می‌دهد و به طور مسلم هرچه مواد آلی خاک بیشتر باشد، نفوذ پذیری خاک نیز بیشتر گشته و فرسایش کاهش می‌یابد. این پوشش گیاهی، پوششی چند منظوره است و به علت کوتیکول ضخیم و وجود کرک تبخیر اندکی دارد و منابع آب زیر زمینی را هدر نمی‌دهد. همچنین این پوشش گیاهی به علت مقابله با باد، مانع تغییر میکروکلیمای خاک گشته و باعث کاهش میزان تشعشع ورودی و خروجی از

سطح زمین می‌گردد. کبر به دلیل ویژگی‌ها و خصوصیات مورفولوژیکی، ساختمانی و ظاهری خود با کاهش تلاطم هوا در مجاورت سطح خاک، منطقه ای را به وجود می‌آورد که دارای هوای نسبتاً آرام تر و با هدایت حرارتی کمتر باشد که باعث می‌شود حرارتی که از اتمسفر به سطح خاک می‌رسد کاهش یافته و به این ترتیب سطح خاک به خصوص در صبح‌های فصل‌های بهار و تابستان به آهستگی گرم شود و بدینگونه این پوشش گیاهی مامن مناسبی برای جانوران مناطق خشک و نیمه خشک مانند انواع پرندگان، خزندگان و حشرات ایجاد می‌کند و از این طریق موجب حفاظت از جانوران منطقه و تکمیل شبکه غذایی و شبکه حیاتی گردد.

۲- محرومیت زدایی و اشتغال زایی: توسعه کشت گیاه کبر در دیمزارهای کم بازده، اراضی و باغات خشک و رها شده برای ایجاد اشتغال و درآمدزایی روستاییان. ایران در حال حاضر در خشکسالی سر می‌کند، سال آبی گذشته نیز با خشکسالی تمام شد. ضمن اینکه آنطور که رئیس مرکز ملی خشکسالی و مدیریت بحران سازمان هواشناسی می‌گوید، سال آبی پیش رو هم کشور با خشکسالی دست و پنجه نرم کند. اگرچه تحقیقات دانشگاه فردوسی مشهد هشدار بزرگ‌تری درباره خطر خشکسالی داد. بر اساس این تحقیقات، تا پایان دهه میلادی ایران با خشکسالی شدید مواجه می‌شود. تحقیقاتی که نشان می‌دهد خشکسالی در ایران ۸۵ درصد افزایش می‌یابد. به عبارتی ایران در هشت سال آینده با خشکسالی بسیار گسترده‌تر از آنچه می‌بینیم، مواجه می‌شود. سالانه هزاران نفر به دلیل بیکاری ناشی از خشک شدن چاه باغات و مزارع ناگزیر به ترک محل زندگی خود و حاشیه نشینی می‌شوند. که همین امر مشکلات اجتماعی و اقتصادی بسیاری در بر دارد. گیاه دارویی کبر در خشک ترین و سخت ترین شرایط محیطی رشد می‌کند و باروری دارد و در طول دوره حیات نیاز به آبیاری، کوددهی و مراقبت ندارد. مضاف بر آن، محصولاتی (غنچه و میوه) تولید می‌کند که ارزش اقتصادی بالایی دارد، لذا با توسعه کشت نشاء گیاه کبر در مناطق محروم و ایجاد اشتغال و درآمدزایی، مهاجرت معکوس نیز اتفاق خواهد افتاد. همچنین فرآوری اولیه غنچه و میوه گیاه کبر بسیار آسان و ارزان بوده و تنها ماده مورد نیاز نمک است. بنابراین خانوارهای روستایی کم بضاعت می‌توانند محصولات کبر را برداشت نموده و در آب نمک غلیظ قرار داده و به کارخانه‌ها و یا تولیدی‌های خریدار ارسال و از این طریق درآمد خوبی کسب نمایند.

۳- یکی دیگر از ویژگی‌های بارز گیاه کبر که باعث می‌شود به تولید بیشتر و توسعه کشت آن توجه شود این است که این گونه می‌تواند به عنوان یک محصول اقتصادی و تجاری معرفی شود. به دلیل ارزش دارویی و غذایی محصولات گیاه کبر (غنچه- میوه)، قیمت این محصولات در بازارهای داخلی و خارجی بالا است. کارخانه‌های مواد غذایی مانند سحر، بدر، اروم آدا، ترقی، OAB و کامبیز و غیره ترشی غنچه کاپاریس را تولید و عرضه می‌کنند. قیمت ۵۰۰ گرم ترشی کاپاریس در بازار داخلی حدود ۸۰ هزار تومان است. در حالی که ۵۰۰ گرم غنچه کاپاریس در بازار بین‌المللی (آمازون) تا حدود ۲۲ دلار قیمت دارد که برای یک فرآورده خوراکی قیمت بسیار بالایی است. به تازگی شرکت مواد غذایی بدر، ترشی غنچه کاپاریس را در بسته‌های ۵۰۰ گرمی در کشور آلمان، به قیمت ۷/۷ یورو (معادل ۲۶۲/۵۰۰ تومان) عرضه می‌کند. ترشی میوه کاپاریس در حال حاضر در بازار داخلی به قیمت کیلویی ۸۰ تا ۱۰۰ هزار تومان به فروش می‌رسد. همچنین قیمت فروش یک کیلو غنچه

خام گیاه کبر حدود ۴۵ هزار تومان است. کشور ایران به دلیل داشتن شرایط خاص آب و هوایی خاستگاه این گیاه با ارزش دارویی است و پتانسیل کشت، تولید و به ویژه فرآوری این گیاه در راستای تامین نیاز داخلی کشور و حتی صادرات را دارد

۱،۴. خواص دارویی گیاه کبر

طبع کبر گرم و خشک است. کبر سرشار از ترکیب های فلاونوئید مانند روتین و کوئرستین است. هر دوی این ترکیب ها منابع قوی آنتی اکسیدان هستند. آنتی اکسیدان ها از رادیکال های آزاد که می توانند باعث سرطان و بیماری های مربوط به پوست می شود، جلوگیری می کنند. کبر دارای مواد معدنی مانند آهن، کلسیم، مس و سدیم است. این گیاه خوشمزه، مخزن ویتامین هایی مانند ویتامین A، ویتامین K، نیاسین و ریوفلاوین است. یک قاشق غذاخوری کبر فقط ۲ کالری دارد. بنابراین نظر به کالری کم و فیبر بالا، کبر گزینه مناسبی در رژیم های غذایی با هدف کاهش وزن است. ترکیب کبر با سرکه به صورت ترشی، از شدت گرمی آن می کاهد. تنها ترشی توصیه شده در طب سنتی که همراه غذا قابل مصرف است، ترشی کبر است. این گیاه بازکننده گرفتگی ها و انسدادهای کبد و طحال است. این گیاه با ارزش در امراض عصبی مانند پارکینسون و لرزش بدن و همچنین دردهای مفصلی، دیسکوپاتی و نقرس سودمند است. می تواند انگل را از بین ببرد. ترکیب آن با ادویه های معطر مانند سنبل الطیب، اسطوخودوس و عسل برای دردهای مفصلی، سیاتیک و نقرس چه به صورت خوراکی و چه ضماد، نافع است. محصولات مختلف گیاه کبر که در بازار عرضه می شوند شامل موارد ذیل است:

غنچه کبر (کاپاریس): در بازار خارجی به آن caper می گویند. در بازارهای جهانی غنچه های گیاه کبر، پس از برداشت در ۴ اندازه درجه بندی می شوند. ۳ تا ۵ میلی متر، ۵ تا ۷ میلی متر، ۷ تا ۹ میلی متر و ۹ تا ۱۳ میلی متر. هرچه اندازه غنچه کبر کوچک تر باشد، تندی کمتری داشته و طعم بهتری دارد. غنچه های برداشت شده بایستی تلخی زدایی شوند، به همین منظور غنچه ها را داخل آب نمک غلیظ قرار می دهند و یا با نمک مخلوط کرده و در ظروف در بسته در جای خنک نگهداری می کنند. پس از شیرین شدن غنچه ها، فرآورده های متفاوتی مانند ترشی غنچه، غنچه نمک سود، غنچه خشک شده، غنچه در روغن زیتون و غنچه پودر شده به بازار عرضه می شوند.

میوه کبر (کاپاریس): که به آن caper berry نیز می گویند. مانند سایر اجزاء گیاه، میوه کبر نیز تلخ مزه است. گرچه در زمان رسیدگی کامل، داخل میوه قرمز رنگ و شیرین می شود و به همین دلیل به آن هندوانه کوهی نیز گفته می شود و در بسیاری از مناطق ایران مصرف تازه خوری نیز دارد. اما در سطح تجاری، میوه کاپاریس به صورت نارس برداشت شده و پس از تلخی زدایی با استفاده از نمک و یا آب نمک، به صورت ترشی و یا در روغن زیتون، پودر شده و یا خشک شده به بازار عرضه می شود.

گل کبر (کاپاریس): گیاه کبر گل های درشت و زیبایی دارد. گل های کاپاریس در زمان شکوفایی برداشت و پس از تلخی زدایی با استفاده از نمک، خشک و سپس پودر می شوند. این فرآورده غذایی را نمک (ادویه) کاپاریس (caper salt) می نامند.

شاخ و برگ جوان گیاه کبر (کاپاریس): شاخ و برگ های جوان و ترد کاپاریس برداشت و پس از فرآوری اولیه (پروژه تلخی زدایی)، به صورت ترشی، در روغن زیتون، خشک و پودر شده به بازار عرضه می شود.

ریشه گیاه کبر (کاپاریس): ریشه کبر در طب سنتی کاربرد بسیاری دارد. پس از پایان عمر باردهی گیاه (حدود سی سال) ریشه گیاه کبر پودر شده و در بازار به فروش می رسد.

در سه دهه اخیر به دلیل افزایش تقاضا و بهره برداری بی رویه از بخش های زایشی و همچنین مشکلات موجود در زمینه تکثیر این گونه، جمعیت آن در جهان و از جمله در ایران با کاهش روبه رو شده است با توجه به ارزش روز افزون و جایگاه ویژه گیاه کاپاریس در صنایع مختلف، می توان با تولید انبوه نشاء این گیاه با ارزش و انتقال به مناطق هدف، ضمن تثبیت خاک، کاهش فرسایش بادی و آبی، برای روستائیان مناطق هدف جهت جمع آوری و فروش قسمت های با ارزش این گیاه زمینه اشتغال زایی را ایجاد نمود.

منابع

- ابراهیمی، م (۱۳۹۰). بررسی اثر تیمارهای مختلف فیزیکی و شیمیایی در بهبود جوانه زنی و سبز شدن بذر کبر (*capparis spinosa* L.)، مجله علوم پایه دانشگاه آزاد اسلامی، شماره ۲/۵۴، صفحه ۶۸
- اربابیان، ص، جعفریمرندی، س، مجدها و خسروی، ن (۱۳۸۹). بررسی ساختار تشریحی اندام های زایشی و تکوین گل در گیاه کبر (*capparis spinosa* L.)، مجله علوم پایه دانشگاه آزاد اسلامی، شماره ۱/۷۸، صفحه ۵۳
- بهاری، ح.ر.، گودرزی، ش. ۱۳۹۶. بررسی بهره برداری از گیاه دارویی کاپاریس و تاثیر آن در پیشبرد اهداف اقتصاد مقاومتی. پنجمین کنفرانس بین المللی ایده های نوین در کشاورزی، محیط زیست و گردشگری. ۴۶-۶۳.
- رمضانی، م، تقوایی، م، مسعودی، م، ریاحی، ا و بهبهانی، ن. (۱۳۸۷). ارزیابی اثرات تنش شوری و خشکی بر جوانه زنی و رشد گیاهچه کبر (*capparis spinosa* L.)، مجله علمی پژوهشی مرتع، شماره ۴، صفحه ۴۲۰-۴۱۱.
- زرگری، ع. (۱۳۶۵). گیاهان دارویی، جلد ۱، انتشارات دانشگاه تهران
- فخری، م، بخشی خانیکی، غ و صادقی، س. (۱۳۸۷). بررسی ویژگی های اکولوژیکی گونه کبر (*capparis spinosa* L.) در استان بوشهر، مجله پژوهش و سازندگان، شماره ۸۰، صفحه ۱۷۵-۱۶۹
- قربانیان، و. ۱۳۹۸. خریث (*salsola orientalis*) گیاه مناسب برای تولید علوفه در مراتع مناطق خشک. سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی
- کشفی بناب، ع. ۱۳۸۸. مزیت نسبی اقتصادی کشت و تجارت گیاهان دارویی در ایران و ارزش آن در بازارهای جهانی. مجله بررسی های بازرگانی. ۶۷-۷۸.
- ملکی زاده تفتی، م، فراهودی، ر، راستی فر، م و اسیلان، ک. (۱۳۹۰). روش های شکستن خواب بذر گیاه کبر (*capparis spinosa* L.). فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات مرتع و بیابان ایران، شماره ۴، صفحه ۵۷۷-۵۶۹.
- موافقی، ع، حبیبی، ق و علی اصغر پور، م. (۱۳۸۷). باززایی گیاه کبر (*capparis spinosa* L.) با استفاده از کشت قطعات هیپوکوتیل، مجله زیست شناسی، شماره ۲، جلد ۲۱.

Aliyazicioglu, R, Eyupoglu, O.E, Sahin, H, Yildiz, O, Baltas, N. (2013). Phenolic components antioxidant activity, and mineral analysis of *capparis spinosa* L., African journal of biotechnology. 12(47). Pages 6643-6649.

Tzi-Bun Ng, Sze-Kwan Lam, Randy C.F. Cheung, Jack H, Wong, He-Xiang Wang, Patrick H.K. Ngai, Xiujuan Ye, Yau-Sang Chan, Evandro F. Fang.(2013). Chapter 33 – Therapeutic Use of Caper (*Capparis spinosa*) Seeds , Nuts and Seeds in Health and Disease Prevention , Pages 279–284.

Capparis spinosa L.; An important medicinal plant for Iran

Samad Mobasser¹, Zahra Radmanesh^{2*}

Address 1: ¹ Seed and Plant Certification and Registration Institute (SPCRI), Karaj, Iran

Address 2: ² Seed and Plant Certification and Registration Institute (SPCRI), Karaj, Iran

Abstract

The caper (*Capparis spinosa* L.) is a winter deciduous, perennial plant that grows and completes its life cycle entirely during the dry season in the Mediterranean region. *Capparis spinosa* belonging to the family Capparidaceae is a xerophytic plant growing in a broad range of climatic conditions, varying from dry deserts to cooler altitudes of mountains. Dry heat and intense sunlight make the preferred environment for caper plants. This plant is known as an important medicinal plant and the flower buds, fresh leaves, root and fruits are used for both culinary and medicinal purposes. In this article, potentials of caper plant cultivation in Iran have been investigated with the goals of desertification and dust pollution control, as well as elimination of deprivation and opportunities for fixed income.

Keywords: *Capparis spinosa*, Desertification Control, Drought, Medicinal Plants

---

* email for corresponding author: za_rad@yahoo.com